

מדריך להוראת ספר שמואל

פרק א

מי היה הנער העמלקי ומה ביקש (פסוקים א – טז)

המחנך: נסכם נא מה שלמדנו בסוף שמואל א על מות שאול, ונשוה את האמור שם לכתוב כאן בתחילת שמואל ב (שאינו ספר נפרד כלל, וכפי הנראה המדפיסים הם שהפרידו בין שני הספרים).

לאחר שיחה קצרה על הענין הנ"ל יבקש המחנך שהתלמידים יציעו את שאלותיהם.

תלמיד אחד: יש כאן שני תיאורים שונים. בספר שמואל לא נזכר על הנער העמלקי.

תלמיד שני: שם כתוב ששאל המית את עצמו. כאן נאמר שהעמלקי הרגו.

תלמיד שלישי: אני חושב שהעמלקי היה שקרן. הוא קיוה כי דוד ישמח על הבשורה ויתן לו שכר גדול. הוא מצא את שאול המלך מת ולקח את הנזר ואת האצעדה סתם ככה, ורק אחר כך החליט לבוא אל דוד.

המחנך: יתכן כי רק נדמה לנו שהתיאורים שונים. הנביא כותב בכל מקום רק לפי המטרה שיש לו בתיאור הענין.

בשמואל א המטרה היתה לספר על קיום מה שנאמר לשאול מפי שמואל ועל היסורים הגדולים של שאול המלך. כאן מטרת דברי הכתוב היא אחרת, על כן הוא מוסר שלמעשה לא מת שאול מנפילתו על חרבו, והנער העמלקי השלים את המתתו. מתוך שחשב שיקבל פרס.

תלמיד אחד: מנין ידע דוד שעשה בשביל פרס בלבד.

תלמיד שני: הלא הוא בא כמתאבל, אולי באמת התאבל. מנין ידע דוד שהנער התכוון לרעה. למה המית אותו.

תלמיד שלישי: למלכים בימים ההם היה קל להמית.

המחנך: חס ושלום אל תדבר כן על אדוננו דוד המלך. הוא לא יכול היה להמית לולי שהיתה סיבה אמיתית לכך שיומת.

תלמיד: אבל הוא המית.

המחנך: ובכן צריך להבין מה קרה כאן. אי אפשר ללמוד נביאים בחפזון. כל דבר שכתוב בנביאים הוא הוראה לדורות ויש להתבונן בו.

תלמיד: האם גם הריגה זו היא הוראה לדורות?

המחנך: ודאי, אלא שיש להבין מה קרה כאן. אשאל אתכם. אילו קרה הדבר עם אביכם או אחיכם או כל איש ישראל אחר.

האם הייתם נוהגים כעמלקי הזה? האם אתם מבינים את שאלתי. האם כך יעשה חייל יהודי או חייל אמריקאי לחברו הנמצא במצב דומה לזה של שאול המלך.

תלמיד: שמעתי פעם על אם שהמיתה ילד שסבל יסורים גדולים וכולם ידעו שהוא לא יחיה.

המחנך: כן יש שם למעשה שכזה. קוראים לזה הריגה מתוך רחמים. אבל בדרך כלל מענישים את האיש שעושה כן. רק אנשים בלתי נורמליים מוכשרים להרוג חולה גדול. כל אדם אחר ישתדל להציל את הפצוע במלחמה ולא ימיתנו אלא אם כן אותו אחד הוא רשע ואכזר.

תלמיד: בימים ההם לא היו כל כך הרבה תרופות כמו היום ואי אפשר היה להציל פצועים.

המחנך: זו הערה טובה. בכל זאת בטוח כי הנער לא היה עושה כן לאביו. מעתה המבינים אתם את שאלתו החמורה של דוד?

"איך לא יראת לשלח ידך לשחת את משיח ה'?"

דוד הבין יפה כי הנער הזה הוא ערום מאד. הוא ידע על המחלוקת שבין דוד לשאול (יש אומרים שהיה בן לדואג, שגם הוא היה גר עמלקי) והחליט כי יוכל להרוויח מהריגת שאול. הוא קיווה כי דוד יעשה אותו לנושא כליו או יתן לו פרס אחר.

מחשבה זו ביקש דוד לעקור. הוא ידע יפה כי עתה אפשר שרבים יחפצו להתנקם בבית שאול, כדי להתקרב לדוד. הריגת הנער הזה הצילה רבים מבית שאול ומנעה מלחמת אחים.

אם כן מה דעתכם: האם דבר זה הוא הלכה לדורות?

תלמיד: בתנאים כאלו.

המחנך: בודאי רק בתנאים כאלו. היום אולי יש גם אמצעים אחרים במצב כזה. אפשר למסור אזהרה באמצעי התקשורת כגון עיתון וכדומה. בימים ההם רק הידיעה על עונש חמור יכלה למנוע מעשים כאלו.

אנו נלמד להלן בפרק ה', שבכל זאת לאחר כמה שנים נמצאו עוד אנשים, שרי צבא, שקיוו לפרס דומה. גם אותם העניש דוד באופן החמור ביותר.

תלמיד: אבל למדנו שאין מענישים אדם בלי עדים.

המחנך: בדיני תורה לא מענישים ללא עדים וללא התראה, וגם זה לא מספיק, צריכים גם קבלת התראה. האם אתם יודעים מה זה?

הרוצח צריך לשמוע את ההתראה ולומר אינני מפחד, אני עושה על אף שאני יודע שידונו אותי למות. אם הוא לא אומר כן, אי אפשר להמיתו לפי דין תורה.

אבל דוד דן את הנער הזה לפי דיני המלכות. על זאת כבר דיברתי אתכם השנה. דיני מלכות הם זמניים לצורך השעה.

דוד דן את הנער למות ללא עדים, לצורך השעה, ויפה דן. המעשה שלו הוא דוגמה והוראה לדורות במקרים כאלו. אמנם יש מאד להיזהר שלא יעשו כן במקרים בלתי מתאימים.

פרק א. פסוקים יא-יב.

אנשי הקודש שבמחנה דוד

המחנך: קראו יפה כל האמור בפרק זה על פעולת דוד ואנשיו, בעת הגעת הידיעה על מותו של שאול (פסוקים יא-יב). האם אתם יודעים אילו דברים ממעשיהם הם הלכה לדורות?

תלמיד אחד: גם היום קורעים על מת.

תלמיד שני: אבל הם קרעו את כל בגדיהם.

המחנך: אנשי דוד הם היו אנשים שברחו מארצם בגלל שאול ונמצאו בציקלג השרופה באש. האם לא היה טבעי שינהגו לגמרי אחרת ממה שנהגו? למרות כל זאת הם קורעים בגדיהם בשומעם על מות שאול. איזו אפשרות נתחדשה עתה עבורם?

תלמיד: לשוב לארץ, למשפחתם, לצאת מהעיר השרופה באש.

המחנך: נכון מאד. האם אפשר לקרוא דברים אלו ולא לתמוה ולהתרגש על הלב הטהור של אנשי דוד, שמצטערים כל כך על מות שאול? לי נראה כי זה לא היה צום שהכריזו עליו, אלא שפשוט לא יכלו לאכול מצער.

תלמיד: אולי הצטערו שנהרגו אנשים רבים מישראל.

המחנך: הנביא מעיד שהצטערו על כולם יחד, על שאול ועל יהונתן בנו ועל כל ישראל. אגב, האם אתם רואים באיזה תואר כבוד נקראים כאן בני ישראל?

תלמיד: עם ה'.

המחנך: נכון, האם זו הפעם הראשונה שישראל נקראים בתואר זה?

תלמיד: גם בספר שופטים נזכר תואר זה.

המחנך: חפשו בספר שופטים. זה מועיל מאד לזכרון הדברים שלמדתם, אם מפעם לפעם מדפדפים בספר למצוא ענינים שונים. לשם כך אמנם דרוש שיהיה לכם תנ"ך שלם קטן. זה קל להשיג וחשוב מאד. למי שיש ספר שיחפש.

המחנך יתן זמן לדפדף בספר וישבח מאד את אלו שימצאו את הפסוקים האמורים (שופטים ה יא נזכר "עם ה'". כ ב "עם האלקים"). לאחר מכן ישאל: איזו ראייה אתם יכולים להביא מפסוקים אלו כי ראויים ישראל לתואר זה?

תלמיד: אם אנשים שבגלל שאול נאלצו לברוח מהארץ יכולים להתאבל עליו בצורה כזו, אנשי קודש הם.

המחנך: נכון מאד.

תלמיד אחר: אבל הלא למדנו שאנשי דוד לא היו טובים כל כך (כמו שנאמר בשמואל א כב ב).

תלמיד שלישי: המחנך ביאר אז שדוד הצטער שהוא צריך לחיות עם אנשים אלו. דיברנו אז שדוד אף חיבר קינה על כך, הכתובה בספר תהלים (פרק נז, ג-ה).

המחנך: אכן כאלה הם בני עם ישראל, גם הבלתי משובחים שבהם. אסון הקורה לאחיהם מזעזע אותם עד מאד, אף אם ההרוגים הם לא ידידיהם.

תלמיד: אני גם זוכר שהמחנך הסביר, כי דוד השתדל להטיב את אנשיו. אולי זה מפני שהוטבו.

המחנך: אפשר שאתה צודק. אבל בכל אופן גם מה שאני אמרתי הוא נכון. אנשי דוד הגיבו כמנהג בני ישראל בכל הדורות בעת אסון שקרה לאחיהם. כל ישראל עם קדושים.

פֶּרֶק א. פְּסוּקִים יז–כז.

קִינַת דוֹד

אף כי דברים חשובים עד מאד כלולים בקינת דוד ויש בהם ללמד פרטים רבים בתולדות ישראל, בדרך כלל יש ללמדה בפירוש המילים בלבד, מחוסר זמן להאריך. המחנך שיראה אפשרות להאריך ימצא נושאים מתאימים ב"דעת סופרים".

אמצעי טוב הוא לבקש מהתלמידים לכתוב על הלוח ניבים שנשארו בזכרוןם מקינה זו. אפשר גם לעשות את הכנת הניבים כחלק מעבודת הבית. המחנך יודיע שמחר בתחילת השיעור ייקראו התלמידים לכתוב על הלוח ניבים נבחרים והוא מבקש שכל אחד יבחר את הניב היפה ביותר.

אגב הכתיבה על הלוח ולאחר מכן יש אפשרות לחזור על ביאור המילים וגם על ביאור הענין.

דוגמה של ניבים והטיפול בהם:

ללמד בני יהודה קשת (פסוק כג),

מנשרים קלו ומאריות גברו (פסוק כג),

בנות ישראל על שאול בכינה (פסוק כד).

בקשר לניב הראשון אפשר לדון על החובה ללמוד להילחם, על התפקיד המיוחד של בני יהודה (ראה "דעת סופרים"). בקשר לניב השני יש לשאול מאיזה מקום אחר ידוע הניב הזה לתלמידים (תפילת "אב הרחמים" לפני מוסף של שבת).

הניב השלישי מעלה נקודה חדשה בהנהגתו של שאול שלא נזכרה לעיל. שאול דאג לנשי החיילים, שבעליהן יביאו להן מתנות בשובם מהמלחמה

דוגמה של נושאים עיוניים:

החובה לטפל בממלאי מקום לאנשים שנהרגו (ללמד בני יהודה קשת לאחר שנפלו גבורי שאול): התואר החדש של ישראל "הצבי ישראל" (פסוק יט), שמחת הגויים על מפלת ישראל ("אל תגידו בגת וגו' פן תשמחנה" פסוק כ), שבח אנשים אמיצים במלחמה, שאינם נבהלים מהדברים האימים שבה (פסוק כב). עושר ישראל בימי שאול (פסוק כד).

בתחילת הקינה הוא מדגיש את החובה לאמן חיילים למלחמה אבל בסופה הוא מדגיש שהגבורה לא מבטיחה ניצחון, שהלא אנשי שאול היו גבורים ובכל זאת נפלו. מכאן שלניצחון דרושות גם זכויות. דוד אינו אומר זאת במפורש, אבל זה נשמע מתמיהתו החוזרת: "איך נפלו גבורים" (פסוק יט, כה, כז). אילו היתה הגבורה ערובה לניצחון, לא היה יכול לקרות מה שקרה.

פרק ב פסוקים א-יח

שתי ממלכות בישראל

המחנך: כמה זמן עבר מעת שישראל ביקשו מלך עד מה שמתואר בפרק ב?

תלמיד: הרבה.

המחנך: כך נדמה לפי המאורעות הרבים שאירעו מאז ועד עתה. או יותר נכון: כך נראה ממה שהנביא האריך לתאר מה שקרה. למעשה עברו כשלוש שנים בלבד. שנים אלו מלאות היו מעשים טובים וגם לא טובים כל כך. בכל אופן קראו את פרק ב עד פסוק יח.